

NOVINOVĚ VYDAVATELSKÁ INSTITUCE JEDNOTA A JEJÍ VÝZNAM PRO POZNÁNÍ MINULOSTI A SOUČASNOSTI ČECHŮ V CHORVATSKU¹

Jana Kočí

Téma Čechů v cizině vzbuzuje dlouhodobý badatelský zájem.² Chorvatsko, na rozdíl od jiných regionů (např. Argentiny, Spojených států amerických či Austrálie), kde žije česká menšina, není od původní vlasti krajanů prostorově příliš vzdáleno, přesto potenciál tamější české komunity není dosud plně vytěžen. Tím netvrdíme, že by česká menšina v Chorvatsku byla českou odbornou veřejností zcela opomíjena. Odborné práce o české menšině v Chorvatsku nacházíme od dvacátých let 20. století.³ Dosud nepřekonanými jsou etnografické výzkumy z šedesátých let 20. století, které pod hlavičkou Ústavu pro etnografii a folkloristiku ČSAV vedla Iva Heroldová.⁴ O současném stavu české menšiny v Chorvatsku však nacházíme jen dílčí studie v obecněji koncipovaných monografiích, zejména autorů Stanislava

¹ Zpracování a vydání studie bylo umožněno díky účelové podpoře na specifický vysokoškolský výzkum udělené roku 2016 Univerzitě Palackého v Olomouci Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy ČR.

² Uvedme výběrově práce z posledních deseti let věnující se konkrétním českým menšinám ve světě (řazeno chronologicky): BUREŠOVÁ, Jana – MILLER, Jaroslav – TRAPL, Miloš: *Český exil v Austrálii (1948–1989)*. Praha 2016; PAVLÁSEK, Michal: *S motykou a Pánem Bohem: po stopách evangeliků v jihovýchodní Evropě*. Brno 2015; FILIP, Petr: *Po Dunaji za Čechy do Rumunska: návrat ztracených dětí*. Praha 2014; JAKOUBEK, Marek: *Vojvodovo: identity, tradice a výzkum*. Brno 2013; JAKOUBEK, Marek: *Vojvodovo: historie, obyvatelstvo, migrace*. Brno 2012; JIRÁNEK, Jiří – BARTEČEK, Ivo: *Češi a Slováci v Chile ve 20. století*. Olomouc 2012; UHEREK, Zdeněk: *Češi v Bosně a Hercegovině: antropologické pohledy na společenský život české menšiny v zahraničí*. Praha 2011; BUDILOVÁ, Lenka: *Dědická praxe a sňatková strategie a pojmenovávání u bulharských Čechů v letech 1900–1950*. Brno 2011; JAKOUBEK, Marek: *Vojvodovo: kus česko-bulharské historie: tentokrát převážně očima jeho obyvatel*. Brno 2011; Týž: *Vojvodovo: etnologie krajanské obce v Bulharsku*. Brno 2010; KŠICOVÁ, Danuše – VACULÍK, Jaroslav: *Rodinná kronika volyňských Čechů*. 2., dopl. vyd. Brno 2008.

³ Z této doby např. AUERHAN, Jan: *Čechoslováci v Jugoslávii, v Rumunsku, v Maďarsku a Bulharsku*. Praha 1921; HODŽA, Milan: *Zahraniční Čechoslováci v Maďarsku, Rumunsku a Juhoslávii*. In: *Naše zahraničí: sborník Národní rady československé*. Praha 1920, s. 87–93.

⁴ HEROLDOVÁ, Iva: *Akulturační proces české menšiny v Chorvatsku*. Národopisné aktuality, 1968, č. 1, s. 8–13; Týž: *Výzkum české menšiny v Jugoslávii 1965–1967*. Český lid, 56, 1969, č. 2, s. 79–86.

va Broučka,⁵ Jaroslava Vaculíka⁶ a Marka Jakoubka.⁷ Kromě těchto dílčích sond lze okrajové informace o přítomnosti Čechů v Chorvatsku získat také z přehledových historických děl o dějinách Chorvatska⁸ a dějinách jihoslovanských zemí⁹ nebo o vzájemných vztazích Československa a jihovýchodní Evropy.¹⁰ Jedinou monografií zaměřenou specificky na Čechy v Chorvatsku byla po dlouhou dobu kolektivní práce zpracovaná pod vedením Petra Kokaisla.¹¹ Tato však aplikuje výhradně demografický výzkum na území celé Chorvatské republiky, aniž by se pokoušela o hlubší analýzy historických pramenů na straně jedné a každodenního života krajanů s ohledem na jejich národní a kulturní identitu na straně druhé. Publikace navíc obsahuje značné množství chyb a nepřesností v důsledku krátkého pobytu autorů v chorvatském terénu. Vedení snahou o nápravu daného stavu jsme v průběhu roku 2016 realizovali vlastní badatelský záměr, uplatňující interdisciplinární přístup za využití metod historických, antropologických a lingvistických, jehož výstupem je kolektivní monografie *Po českých stopách na Daruvarsku*.¹² Jsme si však vědomi toho, že se jedná o první část mozaiky, již je možné doplňovat jen na základě opakovaných a dlouhodobých pobytů v terénu a podrobné analýzy existujících pramenů, zejména systematického zpracování krajanského tisku a archivu české menšiny při Svazu Čechů v Republice Chorvatsko, jakož i osobních archivů chorvatských Čechů. Právě z hlediska soustavného zabývání se vlastní historií a kulturou na stránkách krajanských tisků (periodik i monografických publikací) se s českou menšinou v Chorvatsku nemohou jiné krajanské komunity rovnat.

Krátkodobost a jednorázovost výzkumných pobytů je (z podstaty věci) patrná ve většině vysokoškolských kvalifikačních prací, pro něž je česká menšina v Chorvatsku rovněž lákavým tématem. Prezentovaná zjištění jsou mnohdy ochuzena o chybějící kontext či dokonce významově posunuta v důsledku abscentujícího emického přístupu k sledovaným problémům.

⁵ BROUČEK, Stanislav a kol.: *Migrace z České republiky po roce 1989 v základních tematických okruzích*. Praha 2017.

⁶ VACULÍK, Jaroslav: *České menšiny v Evropě a ve světě*. Praha 2009. Od vydání práce brzy uplyne 10 let; vzhledem k tématu je zřejmé, že současný stav krajanských komunit podléhá změnám a asimilačním vlivům, a bylo by potřebné informace aktualizovat.

⁷ JAKOUBEK, Marek a kol.: *Krajané: hledání nových perspektiv*. Červený Kostelec 2015.

⁸ RYCHLÍK, Jan – PERENČEVIĆ, Milan: *Dějiny Chorvatska*. Praha 2007.

⁹ ŠESTÁK, Miroslav a kol.: *Dějiny jihoslovanských zemí*. Praha 1998.

¹⁰ HLADKÝ, Ladislav a kol.: *Vztahy Čechů s národy a zeměmi jihovýchodní Evropy*. Praha 2010.

¹¹ KOKAISL, Petr a kol.: *Češi v Chorvatsku*. Praha 2012.

¹² BARTEČEK, Ivo a kol.: *Po českých stopách na Daruvarsku*. Olomouc 2017.

V dané souvislosti upozorníme, že značná část kvalifikačních prací vznikla na základě hromadného výjezdu organizovaného Univerzitou Pardubice před více než deseti lety.¹³ V následujícím období jsou evidovány jen další dvě vysokoškolské práce českých studentů.¹⁴ Vedle nich však nacházíme také práce samotných chorvatských Čechů studujících na českých univerzitách.¹⁵

Na nedostatečnosti v realizovaných výzkumech nás upozorňovali sami krajané, kteří si jsou vědomi zájmu, který vzbuzují, a mají potřebu jej reflektovat. Užitečným je historiografický přehled Libuše Stráníkové o výzkumech v české menšině v Chorvatsku.¹⁶ Souhrn prací je veden nejen chronologicky, ale uplatňován je i aspekt tematický, zahrnutí jsou přitom autoři jak krajanští, tak čeští a chorvatští. Ze současné perspektivy je konstatováno, že „zatímco původně šlo o historické, etnografické a dialektologické výzkumy, které někdy mohly posloužit také jako srovnávací doplněk podobným výzkumům v mateřské zemi, nyní, v době globalizace a otevírání se jiným zemím v rámci Evropské unie, se zájem přesunul na pole sociologické, případně sociolinguistické.“¹⁷

V předkládané studii poukážeme na unikátnost české krajanské komunity na Daruvarsku z pohledu historiografie, neboť jsou to chorvatští Češi,

¹³ DVOŘÁKOVÁ, Monika: *Česká menšina v době chorvatské vlastenecké války*. Pardubice 2006 (nepublikovaná bakalářská práce); JIRÁSEK, Aleš: *Vliv krajanské péče na kolektivní identitu krajanů v meziválečném období (na příkladu obce Ivanovo Selo)*. Pardubice 2007 (nepublikovaná bakalářská práce); KRŇÁVKOVÁ, Lenka: *Vliv českého školství na udržení české menšiny v chorvatském Daruvaru a jeho okolí*. Pardubice 2006 (nepublikovaná bakalářská práce); ŠTÍPKOVÁ, Petra: *Národní identita? Češi v Chorvatsku*. Pardubice 2006 (nepublikovaná bakalářská práce); TŮMA, Jiří: *Chorvatští Češi na Daruvarsku pohledem cizince*. Pardubice 2009 (nepublikovaná diplomová práce); TÝŽ: *České etnikum na území Chorvatska, v oblasti města Daruvar v kontextu srbo-chorvatského vojenského konfliktu v roce 1991*. Pardubice 2006 (nepublikovaná bakalářská práce); VALCOVÁ, Martina: *Identita českého etnika v Daruvaru v kontextu politiky*. Pardubice 2008 (nepublikovaná diplomová práce); TÁŽ: *Konstrukce identity české národnostní menšiny v Daruvaru na pozadí nově vzniklého státu Chorvatsko*. Pardubice 2006 (nepublikovaná bakalářská práce).

¹⁴ HODAČOVÁ, Klára: *Česká menšina na Daruvarsku. Sonda do života krajanů v občanské válce v letech 1991–1992*. Brno 2014 (nepublikovaná bakalářská práce); RYGOLOVÁ, Kristýna: *Rozpad Jugoslávie na stránkách krajanského časopisu Jednota v letech 1991–1992*. Brno 2013 (nepublikovaná diplomová práce).

¹⁵ STRANJIK, Helena: *Jazykové biografie a sociální sítě příslušníků české národnostní menšiny (na příkladu česko-chorvatského a chorvatsko-českého bilingvismu Čechů v Chorvatsku)*. Praha 2017 (nepublikovaná disertační práce); TURK, Tea: *Identita českých komunit v první polovině 20. století*. Praha 2012 (nepublikovaná bakalářská práce); VELTRUSKÍ, Monika: *K lexikální zásobě mluvy chorvatských Čechů*. Brno 2016 (nepublikovaná bakalářská práce).

¹⁶ STRÁNÍKOVÁ, Libuše: *Výzkumy v české menšině v Chorvatsku (dále jen Výzkumy)*. Přehled, 2008, s. 5–15.

¹⁷ Tamtéž, s. 5.

kterí nejenže jsou dlouhodobě tématem výzkumných epizod českých historiků, etnografů a antropologů, ale sami o sobě i pro sebe píší své dějiny a vytvářejí kolektivně sdílenou paměť o svém příchodu z otčiny svých předků do současné vlasti – Chorvatska. Prostředkem k zachování kolektivně sdílené paměti je krajaňský tisk, který je v případě chorvatských Čechů nebyvale rozsáhlým, tudíž poskytuje (dosud nedoceněnou) pramennou materii, která nabízí nové horizonty nejen pro práci historika.

Chorvatští Češi si jsou dobře vědomi významu, který krajaňský tisk v Chorvatsku má pro uchování jejich národní identity. Novinově vydavatelská instituce Jednota se pyšní tím, že „český tisk v Chorvatsku vznikl dříve než české školy a měl velký podíl na jejich zakládání a na rozvíjení menšinového školství a krajaňského kulturního života vůbec.“¹⁸ První noviny v českém jazyce vyšly na chorvatském území v roce 1911 (*Český list*, 1911–1912). V následujícím období vznikla řada dalších periodik (např. *Nový Český list*, 1912–1914; *Balkánský Lloyd*, 1913; *Československé listy*, 1919–1921; *Hlas*, 1922–1923; *Daruvarčan*, 1926–1931/1934), jejichž vydávání však nikdy nemělo dlouhého trvání. Touha krajanů vydávat české noviny však byla velká, a tak „jakmile jedny noviny vycházet přestaly, objevily se druhé.“¹⁹ Dnes v Chorvatsku vychází jediný český týdeník *Jednota*, zato s již více než sedmdesátiletou tradicí. První číslo bylo publikováno 16. března 1946, navazující nepřímo na čtrnáctideník Jugoslávští Čechoslováci (1922–1940), resp. *Naše noviny* (1940–1941). *Jednota* se měla stát pojítkem mezi Svazem, spolky a jednotlivými krajaný a od počátku si za svůj cíl kladla také vytvoření skutečného obrazu celomenšinového života a dění.²⁰ Název týdeníku pak měl zřejmý symbolický význam: „Jméno, které ve svém záhlaví nese náš list, jest a musí být heslem nás všech. *Jednota* srdcí a hlav vytvořila největší eposej národů jugoslávských, *jednota* vytvořila novou Jugoslávii a Československo, *jednota* vytvořila mohutný nerozborný blok slovanských států a *jednota* to bude, která vytvoří nový, šťastnější svět, svět bratrství, svobodných, rovnoprávných lidí, národů a států.“²¹ Týdeník původně vydával přímo Československý svaz sdružující české a slovenské spolky a besedy v Chorvatsku. V roce 1965 vzniklo v Daruvaru krajaňské vydavatelství (celým názvem: *Novinově vydavatelská instituce Jednota*), které kromě jména převzalo vydávání

¹⁸ *Vydavatelská činnost*. [cit. 2017-02-12]. Dostupné na: <http://www.savez-ceha-rh.hr/index.php/cz/noviny-ve-vydavatelstva-instituce-jednota>.

¹⁹ BLÁHA, Karel: *Jednota. Od začátku českého tisku v Chorvatsku do roku 2015*. Daruvar 2016.

²⁰ Úvodem, *Jednota*, 1, 1946, č. 1, s. 2.

²¹ Tamtéž, s. 1.

týdeníku i dalších publikací (periodických i neperiodických, včetně učebnic v českém jazyce).

Založení českého tisku v Chorvatsku bylo zcela vědomou snahou krajanů udržet kolektivní paměť a posílit historické vědomí, jež by podpořily zachování českého jazyka, a tím i české identity v Chorvatsku. Sekundárně se krajanský tisk stal nezanedbatelným pramenem k poznání minulosti a současnosti chorvatských Čechů (a Slováků). Ideové usměrnění, jež převzalo i vydavatelství a přeneslo je na další své tisky, si Jednota zachovala jen s drobnými změnami dodnes: „Byla a je mostem mezi Chorvatskem a Českou republikou, strážcem mateřského jazyka a kulturních tradic příslušníků české národnosti.“²²

Obsah týdeníku Jednota je širokospektrý, oslovující čtenáře napříč českou menšinou. Tradičně se zde objevují příspěvky z krajanského a regionálního života, rubriky zaměřené na ženy, mládež, domácnost, zábavu a poučení aj.; do občanské války byl prostor věnován také vnitřní a zahraniční politice,²³ ty však s nástupem Jiřiny Staňové na místo ředitelky (1992), respektive ředitelky a hlavní a odpovědné redaktorky (1993–2005) mizí a hlavní důraz je kladen na krajanské události. Součástí týdeníku je dvakrát do roka příloha Studnice (od 1961), v rámci níž je uveřejněna literární (povídková i básnická) tvorba krajanských autorů.

Jednou měsíčně vychází Dětský koutek (již od roku 1928), původně jako příloha čtrnáctideníku Jugoslávští Čechoslováci. Dětský koutek je vůbec nejstarším časopisem pro děti v Chorvatsku. Po ochladnutí vztahů s Československem po roce 1948 se dokonce stal zásadní pomůckou pro výuku na školách s výukou českého jazyka. V současnosti je měsíčník schválen chorvatským ministerstvem školství jako oficiální pomůcka ve výuce, díky čemuž se dostává do rukou přibližně osmi set žáků, kteří se v Chorvatsku učí česky. Jeho význam nespočívá jen v rozvíjení českého jazyka a informování o krajanských akcích, ale také v seznamování krajanských dětí se současnou českou kulturou, o kterou mají zájem, ale k níž mají jen malý nebo žádný přístup. Žáci navíc do časopisu přispívají svými literárními a výtvarnými pracemi.

Neméně zásadními periodickými publikacemi, které přispívají k možnosti studovat českou menšinu v Chorvatsku z hlediska dlouhého času, jsou ročenky Český lidový kalendář (od 1953) a Přehled kulturních a historických, literárních a školských otázek (od 1962). První jmenovaná přináší ve-

²² SELICHAROVÁ, Marie: *Vývoj a proměny Jednoty*. Přehled, 2006, s. 6.

²³ Redakce Jednoty pracovala po celou dobu války, vydávání týdeníku Jednota nebylo přerušeno, ani v době ostřelování Daruvaru.

dle příspěvků ze života a historie krajařské komunity, paměti a vzpomínek krajařů především přehled výročních zpráv o činnosti jednotlivých kulturních institucí Čechů v Chorvatsku, konkrétně českých škol, českých besed a Českého svazu. Jedná se tak o základní pramen např. k vývoji českých škol a zásadních proměn ve výchově a vzdělávání krajařských dětí. Druhá představuje sborník odborných textů a studií týkajících se různých témat menšinového života, ať už z oblasti kultury a dějin či českého jazyka a vzdělávání. Autory jsou sami krajaři či oslovení odborníci (převážně z České republiky).

Kromě periodického tisku vydává vydavatelství Jednota ve speciálních edicích řadu publikací věnujících se minulosti i přítomnosti krajařské literární tvorby (např. antologie *Domov má jméno Daruvar*²⁴), knih pro děti a učebnic pro české školy, historické práce a memoárové texty (jako např. emotivní vzpomínky na občanskou válku *Listy svědectví a díky*²⁵ nebo *Moje české kořeny*)²⁶ aj.

Mezi tradičně zastoupené práce v krajařské produkci patří díla s historickým námětem. Již klasickým je dílo Josefa Matuška Češi v Chorvatsku,²⁷ které je však dovedeno jen do druhé světové války. Přestože v roce 1994 na knihu navázal přehledovou studií,²⁸ v níž jsou dějiny Čechů dovedeny až do roku 1992 (včetně počátku občanské války a vzniku samostatné Chorvatské republiky), jsou informace podány jen na omezeném rozsahu, a tak se, jak napovídá název studie, jedná skutečně o stručný přehled. Příspěvek je však hodnotný mj. proto, že obsahuje základní demografické údaje, stejně jako geografické propozice k vývoji českého osídlení v Chorvatsku právě až do roku 1992. Matušek patřil mezi první české intelektuály rozené v Chorvatsku. Byl učitelem na českých školách, později hlavním redaktorem a ředitelem Jednoty, ale také kulturně-osvětovým pracovníkem, básníkem, badatelem v dějinách menšiny i ochráncem každého dokladu o minulosti Čechů v Chorvatsku.²⁹

Na Matuškův odkaz navázal svým badatelským zaujetím i publikační aktivitou Václav Herout, který do krajařského tisku přispívá pravidelně od 60. let 20. století. Jeho zájem se vyprofiloval především směrem k minulosti

²⁴ TUREK, Ruda (ed.): *Domov má jméno Daruvar. Literární tvorba Čechů v Chorvatsku*. Praha 1995.

²⁵ STAŇOVÁ, Jiřina – STRÁŇKOVÁ, Libuše (eds.): *Listy svědectví a díky*. Daruvar 1992.

²⁶ DAŇKOVÁ, Vlatka (ed.): *Moje české kořeny*. Daruvar 2011.

²⁷ MATUŠEK, Josef: *Češi v Chorvatsku*. Daruvar 1994.

²⁸ MATUŠEK, Josef: *Stručný přehled dějin české menšiny v Chorvatsku*. In: Český lidový kalendář na obyčejný rok 1994. Daruvar 1994. s. 101–114.

²⁹ HEROUT, Václav: *Životní cesta Josefa Matuška*. In: Josef Matušek. Daruvar 2004, s. 6.

a současnosti Ivanova Sela³⁰ a dalších obcí spojených s přítomností české menšiny.³¹ K poznání dějin českého osídlení kromě Herouta přispívají i další krajanští autoři v publikacích věnovaných konkrétním osadám (např. Dežanovci, Mezurači, Jazveniku).³² Heroutovo dlouholeté badatelské úsilí přineslo poznatky o první vlně stěhování Čechů do Slavonie či zajímavé pohledy na reemigraci Čechů z Chorvatska po druhé světové válce.³³ Svou pozornost však věnoval i dalším aspektům menšinového života na Daruvarsku. Podrobná bibliografie Václava Herouta je nejnověji dostupná v Přehledu z roku 2015.³⁴ Vybrané práce uvádíme u konkrétních tematických okruhů, jimž je v krajaňských publikacích věnována pozornost. Vzhledem k naznačenému rozsahu krajaňských děl není reálné obsáhnout je všechna. Do výčtu proto zahrnujeme jen samostatné monografie a výběrově studie publikované v Přehledu kulturních a historických, literárních a školských otázek v posledních deseti letech.

- 1) Krajanští autoři usilují o zachycení českého spolkového života mimo jiné prostřednictvím textů o Svazu Čechů i českých besedách, jejich historii i současných aktivitách, často v souvislosti s výročími jejich založení.³⁵ Význačným počinem je publikace České domy v Chorvatsku: krajaňské kulturní stánky,³⁶ která usiluje doložit jednak stavební aktivitu (včetně prováděných rekonstrukcí), jednak význam dobrovolné práce členů čes-

³⁰ HEROUT, Václav: *Vznik Ivanova Sela*. Přehled, 1998, s. 19–62; Týž: *Sto devadesát let Ivanova Sela*. Přehled, 2016, s. 5–117.

³¹ Studie v kolektivní práci: MATUŠEK, Josef (ed.): *Velké a Malé Zdenice: Příspěvky k dějinám osad. – Veliki i Mali Zdenici: Prilozi za historiju sela*. Daruvar 1977; HEROUT, Václav a kol.: *Brestov a Končevica – Brestovac i Končanica*. Daruvar 1988.

³² BLÁHA, Karel: *Dežanovec: příspěvek k poznání minulosti osady a okolí*. Daruvar 2009; Týž: *Mezurač: příspěvek k poznávání dějin osady*. Daruvar 2010; RAJKOVIČOVÁ IVETOVÁ, Marijeta: *Češi v Jazveniku*. Daruvar 2013.

³³ HEROUT, Václav: *Reemigrace Čechů z Chorvatska 1945–1949*. Daruvar 2010.

³⁴ BLÁHA, Karel: *Přínos Václava Herouta ke zkoumání života české menšiny v Chorvatsku*. Přehled, 2015, s. 95–118.

³⁵ HEROUT, Václav: *Okolnosti založení československého svazu*. Přehled, 2011, s. 5–11; MATUŠEK, Josef: *Česká beseda Daruvar před druhou světovou válkou 1907–1941*. Daruvar 2008; STRÁNKOVÁ, Libuše: *Česká beseda Daruvar v letech 1997–2007*. Přehled, 2008, s. 5–31; KNÍŽEK, Mírko: *Česká beseda obce Lipovlany 2004–2014/Češka beseda općine Lipovljani 2004–2014*. Daruvar 2015; STECKEROVÁ, Zdena: *Česká beseda Rijeka 1994–2014/Češka beseda Rijeka 1994–2014*. Daruvar 2015; MUŽKA, Miroslav: *Rekonstrukce Českého národního domu*. Přehled, 2008, s. 77–82; VALENTA, Josef: *Rekonstrukce jeviště Českého domu*. Přehled, 2008, s. 83–85; BEŠTA, Josip: *Pilnost, poctivost, šetrnost: Devadesát let České besedy Kaptol*. Přehled, 2015, s. 37–51.

³⁶ JANOTOVÁ, Lenka – STRÁNKOVÁ, Libuše: *České domy v Chorvatsku: krajaňské kulturní stánky*. Daruvar 2014.

- kých besed z hlediska zachování menšinové identity. „Monografie o kulturních domech zachytila velkou akci stavby a renovování Domů a škol. Svědčí o obětavosti a lásce krajanů k vlastním kořenům, o vlastenectví mnoha z nich. Je to zároveň svědectví velké solidarity, svědectví o společném financování dvou států, staré a nové vlasti, které podporují vytváření podmínek pro bohatou kulturně osvětovou a uměleckou činnost krajanských spolků s cílem zachování české identity krajanů v Chorvatsku.“³⁷ Pozornost krajanů je v textech upřena také směrem ke konkrétním folklorním činnostem – tanečním, pěveckým i divadelnickým.³⁸
- 2) Zvláštní péče je věnována významu krajanských osobností. Kromě dílčích medailonů uveřejňovaných v Přehledech³⁹ je třeba uvést dvousvazkové dílo *České stopy v Chorvatsku*: biografický slovník významných osob původem z českých zemí a příslušníků české menšiny.⁴⁰
 - 3) Z hlediska zachovávání české identity se jako důležité jeví také téma českého jazyka a českého školního vzdělávání, kterému je dlouhodobě věnována pozornost také na odborném sympoziu konaném každoročně v Daruvaru. Téma je uchopováno jak z hlediska institucionálního,⁴¹ tak praktického co do užívání menšinového jazyka v běžné komunikaci.⁴²

³⁷ Tamtéž, s. 7.

³⁸ STAŇOVÁ, Jana: *Folklorní soubor Holubička*. Přehled, 2008, s. 53–64; STAŇOVÁ BRDAROVÁ, Jitka: *Besední divadelní činnost*. Přehled, 2008, s. 39–51; JANOTOVÁ, Lenka: *Ženský pěvecký sbor*. Přehled, 2008, s. 65–69.

³⁹ HEROUT, Václav: *Nebude zapomenut, kdo na sebe zapomíná: k 120. výročí narození Jaroslava Dittricha (1892–1959)*. Přehled, 2012, s. 5–45; Týž: *Vojta Režný – život věnovaný české menšině*. Přehled, 2011, s. 13–31; HEROUT, Václav: *Vztah Vojty Režného ke kulturním a politickým poměrům v Království SHS*. Přehled, 2015, s. 5–36; BLÁHA, Karel: *Ivan Ljubojević, kronikář lipovlanského kraje*. Přehled, 2008, s. 93–95; Týž: *Prozaická tvorba krajanského spisovatele Rudy Turka*. Přehled, 2013, s. 61–71; ŠRÁMEK, Václav: *František Smetánka – předseda Svazu v nejtěžších letech*. Přehled, 2011, s. 69–73.

⁴⁰ MATUŠEK, Josef – MATUŠEK, Alen: *České stopy v Chorvatsku: biografický slovník významných osob původem z českých zemí a příslušníků české menšiny*. Daruvar 2015.

⁴¹ DANĚK, Alois (ed.): *75 let České základní školy J. A. Komenského v Daruvaru, 70 let České mateřské školy Ferda mravenec v Daruvaru*. Daruvar 1997; JANOTOVÁ, Lenka (ed.): *Česká základní škola Jana Amose Komenského 1997–2007: deset let činnosti slovem i obrazem*. Daruvar 2009; MATUŠEK, Josef: *České školy v Chorvatsku (1922–1941)*. Přehled, 1993, s. 65–86; KOLOUCH, Otakar: *České školství v Chorvatsku po II. světové válce*. Přehled, 1993, s. 87–97.

⁴² BRKIČOVÁ-STREJČKOVÁ, Jasminka: *Česko-chorvatská dvojazyčnost žáků českých základních škol v Chorvatsku*. Přehled, 2012, s. 55–65; FILOVÁ, Jasna: *Dlouholetá péče o český jazyk na Bjelovarsku*. Přehled, 2015, s. 53–62; Táž: *Vliv rozvoje technologií a společnosti na mluvený jazyk české menšiny v Chorvatsku*. Přehled, 2014, s. 83–92; STRÁNIKOVÁ, Helena: *K některým jevům v slovní zásobě příslušníků české menšiny v Chorvatsku*. Přehled, 2011, s. 97–105; Táž: *Změny slovesných prefixů v důsledku jazykového kontaktu mezi češtinou a chorvatštinou v češtině Čechů v Chorvatsku*. Přehled, 2014, s. 93–106; SOHROVÁ, Marie: *O vlivu jazyka*

- 4) Do popředí zájmu se v posledním desetiletí dostává stále více otázka zachování české menšiny v Chorvatsku, a to nejen skrze již uvedené jazykové a spolkově-kulturní hledisko, ale také s ohledem na výsledky sčítání obyvatel a identifikaci faktorů, které by mohly zpomalit, pokud ne zastavit, proces asimilace.⁴³ Identifikace aspektů, které mají vliv na zachování české národní identity i v dalších generacích se vynořilo rovněž jako ústřední téma našeho výzkumu, o němž pojednáváme na jiném místě.⁴⁴

Český tisk v Chorvatsku je nositelem kolektivní paměti krajanů, neboť je skrze něj převedena do písemné podoby, která se vytrácí pomaleji než narativní příběhy. Texty publikované v češtině jsou současně zprostředkovatelem českého jazyka krajanům. A Novinové vydavatelská instituce Jednota je od počátku svého vzniku důležitým partnerem českých škol, s nimiž byla propojena nejen skrze vydávání učebnic, ale při bližším prozkoumání zjistíme, že většina redaktorů byla současně učiteli. Z toho můžeme vyvozovat, že Novinové vydavatelská instituce zastává zcela zásadní úlohu při zachování české národní identity v Chorvatsku. V úsilí čelit asimilaci napomáhá krajanům také badatelský zájem z České republiky, který nyní není nijak soustavný. Navzdory evidentnímu přínosu badatelských záměrů, o něž mají zájem také sami chorvatští Češi, neboť „v zájmu menšiny je, aby zájem badatelů z řad menšiny i mimo ni o život krajanů přetrvál i v budoucnu, a také aby jejich práce byly dostupné také zdejší čtenářům,“⁴⁵ jsme úvodem upozornili na určité problémy a rizika spočívající v povrchních interpretacích, ne-li na prosté dezinterpretaci zkoumaného, majících za důsledek v tom lepším případě pouze stereotypizaci menšinového života v Chorvatsku. Jediný způsob, jak se podobným zjednodušením vyhnout spatřujeme nejen v opakovaných a dlouhodobých pobytech v terénu, ale rovněž v poctivé historicko-heuristické práci s krajanskými prameny, které představují nevytěženou pramennou materii, která v archivu při Svazu Čechů v Chorvatsku není dosud ani dostatečně roztržena.⁴⁶ Přitom skrze tyto prameny a původní krajanské texty

prostředí na mluvu menšiny. Přehled, 2014, s. 73–81; STRÁNÍKOVÁ, Libuše: Stopy českých nářečí v mluvě Čechů v Chorvatsku. Přehled, 2014, s. 107–114; STAŇOVÁ BRDAROVÁ, Jitka: Výuka českého jazyka – úvaha učitele. Přehled, 2014, s. 127–130.

⁴³ HORYNA, Ivan: *Výsledky sčítání lidu: srovnání výsledků sčítání obyvatel v Chorvatsku v letech 2001 a 2011 s ohledem na českou menšinu. Přehled, 2013, s. 5–13; Týž: Zachování specifik české menšiny v Chorvatsku. Přehled, 2012, s. 47–53; ŘEHÁK, Antun-Tony: Vzděláním a hospodářským pokrokem proti asimilaci. Přehled, 2008, s. 96–101.*

⁴⁴ BARTEČEK, I. a kol.: *c.d.*

⁴⁵ STRÁNÍKOVÁ, L.: *Výzkumy*, s. 15.

⁴⁶ Potřeba podobné práce pak samozřejmě vyvstává také ve vztahu k pramenům vzniklým činností českých, resp. československých institucí, které aktivity krajanů v Chorvatsku monitorovaly.

by bylo možné nahlédnout emický přístup k menšinové kultuře a historii, tj. z pohledu samotných krajanů. Uvedené prameny představují nevyčerpaný a nenahraditelný zdroj informací, kterým ovšem v budoucích letech v důsledku asimilačních tendencí, pokud nebude vyvinuto úsilí o jejich zachování a důkladné zpracování, hrozí zánik. Právě upozornění na hodnotu krajanské publikační produkce a doposud upozaděnou možnost jejího využití v práci historiků při studiu Čechů v Chorvatsku, bylo cílem této studie.

RESUMÉ

NOVINOVĚ VYDAVATELSKÁ INSTITUCE JEDNOTA A JEJÍ VÝZNAM PRO POZNÁNÍ MINULOSTI A SOUČASNOSTI ČECHŮ V CHORVATSKU

Češi v Chorvatsku dlouhodobě vzbuzují zájem ze strany českých badatelů (historiků i etnologů). Mezi dosud zpracovanými díly věnovanými zahraničním Čechům však na základě analýzy existující literatury dosud nenacházíme ucelenou práci, která by komplexně zachytila minulost a současnost české menšiny v Chorvatsku. K dispozici jsou pouze dílčí studie v rámci obecněji zaměřených monografických prací či kvalifikační práce, jež však z důvodu krátkodobosti výzkumných pobytů mohou přinést informace o chorvatských Čechích jen ve zjednodušené, či dokonce zavádějící podobě. Za problematickou považujeme absenci snahy o emický přístup ke zkoumaným tématům a minimální vytěžení krajanské pramenné materie. Uvádíme přehled krajanských prací vydávaných českou Novinově vydavatelskou institucí Jednota, které by přitom mohly přinést obohacující poznatky a napomoci porozumění osudům české menšiny v Chorvatsku v kontextech, které jsou dodnes přehlíženy.

Klíčová slova: Češi v cizině, Chorvatsko, krajanský tisk, prameny

RESUMÉ

*THE JOURNAL PUBLISHING INSTITUTION JEDNOTA
AND ITS IMPORTANCE AS A SOURCE OF KNOWLEDGE
ABOUT THE PAST AND PRESENT OF CZECHS IN CROATIA*

The Czechs in Croatia have been raising the interest of Czech researchers (historians and ethnologists) for a long time. According to my research, there is not a comprehensive work among the up now compiled works which would deal with expatriate Czechs and which would capture the complex past and presence of the Czech minority in Croatia. There are partial studies in generally focused monographical works or qualification works, which, due to the shortness of research visits, can bring information about Croatian Czechs in a simplified or in a misleading manner. The absence of the attempt to emic approach towards the studied topics and minimal extraction of compatriot source materials is problematic. We present an extensive overview of compatriot production published by the Czech Journal Publishing Institution Jednota which are not yet depleted and which could bring new enriching information and which could help to understand the fates of the Czech minority in Croatia in contexts which have been up to now overlooked.

Keywords: Czechs in foreign countries, Croatia, compatriotic press, sources

Translated by Mgr. Tereza Kalousková

Mgr. Jana Kočí
Česká republika
e-mail: jana.koci@upol.cz